

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Г. В. Остафійчук, Д. О. Олейніков, В. В. Сичевський

РОЗСЛІДУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ

Науково-практичний посібник

Харків
«Право»
2018

УДК 343.3(477)
ББК 67.9(4УКР)308
О-77

*Рекомендовано до друку Головним слідчим управлінням СБ України
(лист № 6/4964-р від 19 серпня 2017 р.)*

Рецензенти:

О. М. Курило, кандидат юридичних наук, суддя кримінальної палати Апеляційного суду Харківської області;

С. О. Гриненко, кандидат юридичних наук, завідувач спеціальної кафедри Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Остафійчук Г. В.

О-77 Розслідування посягань на територіальну цілісність і недоторканність України : наук.-практ. посіб. / Г. В. Остафійчук, Д. О. Олейніков, В. В. Сичевський. – Харків : Право, 2018. – 184 с.

ISBN 978-966-937-306-9

Науково-практичний посібник, підготовлений авторським колективом, містить докладний аналіз сучасної судової практики у справах про посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, визначає кримінальні процесуальні та криміналістичні характеристики розслідування цього злочину. Розглядаються криміналістична характеристика посягань на територіальну цілісність і недоторканність України, особливості організації досудового слідства та проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань.

Посібник розрахований перш за все на використання в практичній діяльності під час розслідування кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР за ознаками вчинення злочину, передбаченого ст. 110 КК України. Може бути корисним для курсантів, студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів, науковців, кола інтересів яких стосується означена тематика.

**УДК 343.3(477)
ББК 67.9(4УКР)308**

ISBN 978-966-937-306-9

© Остафійчук Г. В., Олейніков Д. О.,
Сичевський В. В., 2018
© Видавництво «Право», 2018

Перелік умовних скорочень

АТО	– антитерористична операція
«ДНР»	– «Донецкая народная республика» – незаконне збройне формування терористичного спрямування, яке здійснює злочинну діяльність сепаратистського характеру на тимчасово окупованій території Донецької області
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
«ЛНР»	– «Луганская народная республика» – незаконне збройне формування терористичного спрямування, яке здійснює злочинну діяльність сепаратистського характеру на тимчасово окупованій території Луганської області
НЗФ	– незаконне збройне формування
РФ	– Російська Федерація
СБ України	– Служба безпеки України

Передмова

Визнання дій особи, які передбачені об'єктивною стороною ст. 110 КК України, злочинними, засноване на положенні ст. 2 Конституції України, відповідно до якої суверенітет України поширюється на всю її територію, Україна є унітарною державою, територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Закон України «Про державний кордон України» визначає захист державного кордону України невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки. Територія держави – це та частина земної кулі, яка належить відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права певній державі як суб'єкту міжнародного права, і в межах якої політична організація влади цього суб'єкта здійснює своє територіальне верховенство.

У наш час рух етнічних груп поширюється, викликаючи збройні конфлікти та політичну нестабільність. У зв'язку з цим значного поширення набув термін «сепаратизм», що досить часто вживається в науковій та публіцистичній літературі й характеризує негативні явища в суспільстві, спрямовані на порушення цілісності держави. Сепаратизм визначається як рух, спрямований на відокремлення від держави частини її території та населення. Сепаратизм породжується суперечностями між центральною владою держави та носіями ідеї сепаратизму, якими здебільшого є політичні партії, громадські та релігійні організації, етнічні або конфесійні меншини, іноді – окремі регіональні політичні структури.

Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (24 жовтня 1970 р.), проголошує, що всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус та здійснювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток, і кож-

на держава зобов'язана поважати це право. Створення суверенної та незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави чи об'єднання з нею або встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом, є формами здійснення цим народом права на самовизначення. Проте ніщо з наведеного вище не може розглядатись як таке, що санкціонує чи заохочує будь-які дії, що вели б до розчленування чи до часткового або повного порушення територіальної цілісності й політичної єдності суверенних та незалежних держав.

Особи, які проживають у певній державі, відповідно до вимог міжнародного права мають рівні права на самовизначення за національною, політичною, релігійною, етнічною та іншими ознаками, якщо це не суперечить законодавству. При цьому держава, громадянами якої є такі особи, має сприяти їм у їх самовизначенні. Якщо таке самовизначення має форму дискримінації інших осіб за певними ознаками, призводить до часткового чи повного розчленування або порушення територіальної цілісності чи політичної єдності суверенних та незалежних держав, воно суперечить нормам міжнародного права і має бути реалізоване в інший спосіб. Самовизначення не може здійснюватись за рахунок зміни меж території держави, за винятком випадків, коли така зміна меж державного кордону України підтримана всім населенням України шляхом дотримання порядку зміни меж території, встановленого законом.

Суспільна небезпека прагнення окремих спільнот досягти територіальної незалежності, а по суті державного суверенітету для конкретно визначеної етнічної чи релігійної групи, полягає у тому, що досягнення такої мети здійснюється всупереч інтересам інших етнічних та конфесійних груп, тобто виокремлення відбувається всупереч порядку, передбаченому законодавством держави, територія якої змінюється внаслідок цих дій.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний кордон України», захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Ця діяльність провадиться в межах наданих їм повноважень шляхом вжиття комплексу політичних, організаційно-правових, дипломатичних, економічних, військових, прикордонних, імміграційних, розвідувальних, контррозвідувальних,

оперативно-розшукових, природоохоронних, санітарно-карантинних, екологічних, технічних та інших заходів.

Охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень вживає заходів щодо забезпечення захисту та охорони державного кордону і території України. Координація діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави із захисту державного кордону здійснюється Державною прикордонною службою України.

Розслідування злочину, передбаченого ст. 110 КК України, відповідно до положень ч. 2 ст. 216 КПК України віднесено до підслідності слідчих СБ України. Питання правильного застосування норм матеріального та процесуального права при досудовому розслідуванні, а також правильна організація самого розслідування злочину, передбаченого ст. 110 КК України, мають надзвичайно важливе значення, особливо з урахуванням його суспільної безпеки.

У посібнику наводяться приклади із посиланням на матеріали судових вироків у кримінальних провадженнях, внесених до ЄРДР за ознаками злочину, передбаченого ст. 110 КК України, та кримінальних справ минулих років.

Розділ I

Загальна характеристика злочину, передбаченого ст. 110 КК України, та обставини, що підлягають доказуванню у ході його розслідування

1.1. Кримінально-правова характеристика посягань на територіальну цілісність і недоторканність України

Стаття 214 КПК України покладає на слідчого обов'язок невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

До ЄРДР у загальному вигляді вносяться відомості про: 1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; 3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; 4) короткий виклад обставин, що

можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; 5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР. Ці ж дані повинні бути внесені у тому випадку, коли заява чи повідомлення свідчать про вчинення злочину, передбаченого ст. 110 КК України.

Необхідною вимогою при виявленні та розслідуванні злочинів є встановлення у вчиненому діянні всіх ознак відповідного злочину. Правильна кримінально-правова оцінка кримінального правопорушення є формою реалізації принципу законності, має важливе правозастосовне значення. Відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України на стадії внесення даних про вчинений злочин до ЄРДР слідчий вже зобов'язаний надати попередню правову кваліфікацію вчиненому, виділивши основні елементи складу злочину – об'єкт, суб'єкт, об'єктивну сторону та суб'єктивну сторону.

Об'єкт злочину

Родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК України, є суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки держави у політичній і воєнній сферах, яка полягає у відсутності загрози порушення встановлених Конституцією, законами України і міжнародними правовими актами порядку визначення, цілісності і недоторканності території України в межах існуючих кордонів. Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений Конституцією України порядок зміни меж території України.

Відповідно до ст. 73 Конституції України питання про зміну території України вирішується виключно всеукраїнським референдумом. Згідно зі ст. 72 Конституції України всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених Конституцією.

Отже, зміна меж території України можлива лише за умови проведення всеукраїнського референдуму з цього питання, про що Верховна Рада повинна прийняти постанову, а Президент України – видати указ. Так, відповідно до п. 2 ст. 85 Конституції Верховна Рада України призначає всеукраїнський референдум з питань, визначених ст. 73 Конституції України, а згідно з п. 6 ст. 106 Конституції України Президент України призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до ст. 156 Конституції України, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Всеукраїнський референдум з питань зміни меж території може бути проведений у разі: призначення Президентом України всеукраїнського референдуму щодо змін Конституції, відповідно до ст. 156 Конституції України; проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області; призначення Верховною Радою України всеукраїнського референдуму з питань, визначених у ст. 73 Конституції України, відповідно до п. 2 ст. 85 Конституції України.

Злочин, передбачений ч. 3 ст. 110 КК України, є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, які в цій нормі є кваліфікуючою ознакою, – загибель людей або інші тяжкі наслідки, які настали внаслідок вчинення дій, передбачених частинами 1–2 ст. 110 КК України. Отже, *додатковим об'єктом* виступають також інші суспільні відносини, вичерпний перелік яких навести неможливо. Залежно від шкоди, якої було завдано посяганням на територіальну цілісність і недоторканність України, встановлюється конкретний додатковий об'єкт злочину: життя і здоров'я особи, відносини власності та ін.

Предметом злочину, передбаченого ст. 110 КК України, є відповідна ділянка території України, на яку здійснюється посягання (прикордонний район, адміністративно-територіальна одиниця, населений пункт).